

‘Een eer voor onze taal’. Filip de Pillecyn recenseert en bloemleest Maurice Gilliams Stijn Vanclooster

In een eerdere aflevering van deze *Studies* werd al geschreven over de relatie tussen Filip de Pillecyn en Maurice Gilliams.¹ Meer bepaald werd toen getoond hoe vurig Gilliams het heeft opgenomen voor De Pillecyn, toen deze sterk te lijden kreeg onder de repressie. Gilliams had aan den lijve ondervonden hoe vlug de publieke opinie zwaaide met etiketten als collaborateur of verrader. Aan Karel Jonckheere, door wie Gilliams zich aangevallen had gevoeld, schreef laatstgenoemde: ‘Uw toch zóó dappere gevoelens: schieten ze plotseling wakker, nu... HET GEVAAR GEWEKEN IS, door op Uw manier voor “rechtertje” te spelen? De oorlog heeft mij minder met rust gelaten, en ik heb nochtans niet gewacht tot we veilig “bevrijd” waren om te toonen wie en wat ik ben, om te volharden in mijn op alle gebied onprofijtjige houding.’² Zonder de complexe vraag naar de drijfveren achter en de mate van Filip de Pillecyns betrokkenheid in de (culturele) collaboratie te willen beantwoorden – een vraag die tot de stelling heeft geleid dat ‘onder de bekende auteurs’ ‘niemand zo ver [ging] op het pad van de collaboratie’ als De Pillecyn³ – heb ik via een stuk overgeleverde briefwisseling onder meer willen laten zien hoe complex de werkelijkheid met betrekking tot het aangeduide thema is. Of was. Hoe het ook zij, tijdgenoot Gilliams heeft over De Pillecyn een ánder oordeel geveld dan de publieke opinie of de na de oorlog inderhaast opgerichte rechtbanken die onder druk stonden van deze wraaklustige opinie. Historici hebben, zonder te pretenderen dienaangaande het laatste woord te kunnen spreken, zich intussen veeleer bij het oordeel van Gilliams aangesloten, dat de uitkomst was van een meer bezadigde omgang met de feitenwerkelijkheid. Historicus van de Vlaamse Beweging Romain Vanlandschoot bijvoorbeeld concludeerde na een grondig onderzoek van De Pillecyns positie in het tijdschrift *Volk. Maandschrift voor Dietsche Kunst en Cultuur* (1935-1940) dat er ‘geen ogenblik kan [...] aan gedacht worden dat [De Pillecyn] als het ware onvermijdelijk voorbestemd was voor de collaboratie’.⁴

De Pillecyn recenseert Gilliams

De situatie is dus complex, en misschien zal en kan ze ook nooit volledig worden ontrafeld. Aan de andere kant kunnen sommige zaken ook eenvoudiger zijn gelopen dan de latere historicus zich voorstelt. (Alleen: dat definitief uitmaken – daar ligt natuurlijk het probleem, maar voor de mogelijkheid *an sich* moet men altijd openstaan.) Het kán bijvoorbeeld dat in Gilliams’ naoorlogse verdediging van De Pillecyn enkele uitbundige recensies van laatstgenoemde over Gilliams’ werk een rol hebben gespeeld. (Overigens: *et alors*?) Een van die recensies publiceerde De Pillecyn onder de titel ‘Eindelijk jongeren!’ in het zopas ter sprake gekomen tijdschrift *Volk*, waarvan hij redacteur was.⁵ Ze volgt hieronder in extenso.

EINDELIJK JONGEREN!

¹ Stijn Vanclooster, ‘Filip De Pillecyn en Felix Timmermans. Hun Tweede Wereldoorlog in de briefwisseling tussen Maurice Gilliams en Emmanuel de Bom’. In: *Filip De Pillecyn Studies II*. Hamme: Filip De Pillecyncomité, 2006, p. 37-55.

² De brief van Gilliams aan Jonckheere werd ook opgenomen in: Annette Portegies, ‘Het peinzend verdriet kweekt zijn eigen rozen. Het leven van Maurice Gilliams (1900-1982)’, in: *De Parelduiker*, jg. 15, nr. 3/4.

³ H. van de Vijver, *Het cultureel leven tijdens de bezetting*. Reeks *België in de Tweede Wereldoorlog*. Kapellen: DNB/Pelckmans, 1990, p. 46.

⁴ Romain Vanlandschoot, ‘Filip de Pillecyn en de culturele collaboratie’. In: *100 jaar Filip de Pillecyn*. Gent, Academia Press, 1992, p. 181-215, p. 191.

⁵ Aflevering 7 februari 1937.

Het heeft lang geduurd vooraleer de jongeren aantraden. Zij hebben de traditie gebroken die eischt dat op geregelde tijdstippen een beeldstormerij wordt ingericht: in het proza althans was er stilte en braafheid. Terwijl de dichters hun weg zochten tusschen de suggestie van het woord en de aanpassingsmogelijkheden van hun droom of zich beperkten het naturalisme in verzen om te gieten, was er stilte in het jongere proza. Nu zijn ze aangetreden, en op een flinke manier.

Dan valt in de eerste plaats Maurice Gilliams te noemen. "Elias, of het gevecht met de nachtegalen" geeft u, reeds bij het lezen van den titel, een gevoel van bevreemding en verfijning. En zóó is het boek. Ik geloof niet dat er zoo veel boeken op dit oogenblik verschijnen kunnen en dat de subtiliteit van dit werk in het Nederlandsch kon worden gevat, is een eer voor onze taal.

Het is een abnormaal geval, in zoverre het toegelaten is in de kunst over abnormaal te spreken. De jonge Elias, die van jongsaf aan vecht met zijn nachtegalen, "zijn onzalige droomverbeeldingen die hij bevechten ging zooals Don Quichotte de windmolens bestormde". Hier hebt ge nu meteen de synthese van het boek, door den schrijver zelf gegeven en het minst persoonlijke beeld van heel het boek.

Deze vreemde knaap Elias groeit op in een midden van menschen die aan den zelfkant van het leven staan en waaronder een hysterische brute niet zoo heel veel afsteekt op het geheel. In dit midden gebeurt er een zonderling spel van transposities en wisseling van persoonlijkheden in den jongen Elias: "het wordt een oncontroleerbaar verlangen om mijn eigen "ik" te ontkennen, en voorloopig zal het nog veeleer spel dan zonde zijn, doch het moet welhaast zonde worden, bedroevend en voor de zinnen onweerstaanbare wellust".

Het is inderdaad de zonde in zich zelf, niet de zonde van het vleesch noch ééne van de vele andere gekende en gecatalogeerde zonden. Het is de essentie van een vreemde en onbepaalbare zonde waarover de adem gaat van engel en duivel samen, evenals bij Baudelaire en bij Poe.

Heel het boek door is het een uit zich zelf treden, een splitsen en vermenigvuldigen van de persoonlijkheid. "Als ik een paar koffieboonen eet kan ik me veel gemakkelijker ontdebellen" heet het ergens; en een paar bladzijden verder: "want er woont iemand in mij, die er ook zou kunnen uit weg wandelen indien ik maar sterk genoeg was om hem te kunnen gebieden". En later, als hij in zijn hoedanigheid van architect uit zijn droomen (dit woord weze hier gebruikt voor de onbepaalbare zielstoestanden van Elias) wil treden, een kapel wil bouwen, is deze materialiseering van zijn verbeeldingen slechts de aanloop tot een haast waanzinnige vlucht naar het irreëele. Want even hysterisch is het nieuwe midden waar hij verblijft, zoodat het heele boek, in zijn opzet en zijn atmosfeer onweerstaanbaar denken doet aan het doorschijnende proza dat de "Memoirs of an Opiumeater"⁶ kenmerkt.

Want de taal spant zich met een ontzagwekkende zuivere juistheid om dit gegeven dat tusschen droom en werkelijkheid staat en waar alle grenzen in het ijle vervlieden. Gilliams is er in geslaagd in woorden te vatten wat voor woorden te subtiel schijnt. En als dusdanig is dit boek een eenig en meesterlijk boek. "Als ik de koude bloesemkens aan de vingertoppen voel sidderen, is het of ik een levend wezen tot in de huiverende blindheid van zijn geheimenis mag raken", zegt Elias. Gilliams is een der zeer weinigen onder hen die Nederlandsch schrijven, voor wie de taal, het woord, het levende, zinnelijke wezen is dat door de aanraking van den kunstenaar telkens herboren wordt.

Er komt een gevoel van pijn uit dit hooge, ijl-tintelende proza; het gevoel van zeer delicate vingertoppen die tegen harde voorwerpen stooten, het wegvlugten zonder mogelijkheden, de pijn zelf om het levenlooze dat tot het leven wordt geroepen om wreed te zijn.

⁶ Thomas De Quincey, *Confessions of an English Opium-Eater*, 1822. De auteur vertelt in dit autobiografische boek over zijn surreële visioenen en de hallucinatorische nachtelijke zwerftochten die hij maakte door Londen, alsook de nachtmerries, wanhoop en paranoia onder invloed van de destijds legale pijnstillers laudanum.

Gilliams wandelt met een verbluffende zekerheid door dit gegeven dat haast onvatbaar is, – en met even groote zekerheid wandelt hij door onze taal. En, dit weze eraan toe gevoegd zonder verlangen tot kleineeren, moest de schaduw van Rainer Maria Rilke niet vóór ons oprijzen, dan zouden wij de vraag: "wie het nog zoo kan" vermoedelijk onbeantwoord moeten laten.⁷

De Pillecyn had over Gilliams' *Elias* al eerder geschreven. In het Antwerpse dagblad *Sportwereld* d.d. 1 januari 1937, had hij een kort overzicht geschetst van het jongste proza in Vlaanderen. Bovenaan dit overzicht stond een lovende beschouwing van Gilliams' roman:

Van Maurice Gilliams is in het afgelopen jaar een boek verschenen dat ongetwijfeld een onbetwiste plaats bekleedt in wat sedert den oorlog in Vlaanderen verscheen. Het heet "Elias of het Gevechte met de Nachtegalen". En dit gevecht wordt geleverd tegen de droomen of liever tegen de obsessies die uit de zeer bijzondere natuur van den jongen Elias voortkomen. Het subtiële van den titel wijst reeds op den bijzonderen aard van het boek. Het is van een zoo doorzichtig proza over een zoo ondoorgrondbaar verfijnd psychologisch gegeven dat het, en als vorm en als inhoud eenig is in onze Vlaamsche literatuur. Geen boek van 1936 en van meer dan sommige der voorgaande jaren is een zoo belangrijke aanwinst voor onze litteratuur.

Het korte artikel, waarin verder nog nieuw verschenen werk van R. Berghen, Marcel Matthijs, André Demedts, F. van der Halben en Pol Heyns kort aan bod komt, besloot De Pillecyn met de stelling dat 'wij, wat in geen jaren meer gebeurde, met tevredenheid mogen terugzien op de [sic] jongere proza in Vlaanderen en de leemte, die stilaan tusschen de litteraire geslachten, al te groote afmetingen aannam, met één slag gevuld zagen'.

Gilliams, die in de officiële literatuuroverzichten een prioritaire plaats kreeg als vernieuwer van de Vlaamse roman in het interbellum, werd deze rol al destijds toegedicht door De Pillecyn. Waarom de auteur uit Hamme, die toch een compleet ander soort proza schreef, zijn collega uit Antwerpen als een vooraanstaand nieuwlichter beschouwde, lichtte hij uitvoerig toe in *Nieuw Vlaanderen*, in een artikel onder de titel 'M. Gilliams'.⁸ Hieronder geven we het weer.

"Elias of het gevecht met de Nachtegalen" is de verfijnde, haast precieuse [sic] titel die Maurice Gilliams aan zijn eerste belangrijke boek heeft gegeven. En die vreemde titel dekt een werk dat, in alle opzichten, vreemd is, vreemd en schoon. Die nachtegalen zijn, volgens het boek zelf, de "onzalige droomverbeeldingen van den jongen Elias". Dit is een flauwe en zeer onvolledige formuleering van de "nachtegalen" waarmee Elias in bitterheid en wellust vecht.

Die jonge Elias wordt opgevoed in een huis vol menschen die aan den zelfkant van het leven staan. Vele onder hen bewegen in een ijlte, in een atmosfeer vol doorzichtige wonderbaarheden; en midden onder hen groeit Elias op die steeds op de grens staat waar droom en werkelijkheid elkaar ontmoeten. "Voortaan zal ik met verboden lust mij-zelf in een andere, veronderstelde persoonlijkheid verliezen; het wordt een oncontroleerbaar verlangen om mijn eigen "ik" te ontkennen, en voorloopig zal het nog veeleer spel dan zonde zijn, doch

⁷ Rilke kwam wel vaker gevloeid uit de pen van recensenten die werk van Gilliams bespraken. Zie daarvoor o.a. Stijn Vanclooster, "Er bloeien in het donker geen prachtiger orchideeën". Over de receptie van Maurice Gilliams' poëzie', in: *Zacht Lawijd* 11/33, p. 88-115.

⁸ D.d. 30 januari 1937.

het moet welhaast zonde worden, bedwelmend en voor de zinnen onweerstaanbare wellust". (blz. 113).

Inderdaad, door heel dit boek ligt een subtiele zinnelijkheid, een hallucinatie van zinnelijkheid die niet door het gewone begrip dezer zaken wordt omvat. Het aanvoelen van het psychische, het pijnlijke, heldere aanvoelen, zooals zeer gevoelige vingertoppen aan hardheid, koude en glans van de voorwerpen meedeelzaam worden. En steeds weerkerend, als een aanhoudend contactpunt met deze aarde, een buitengewoon sterke inleving met alles wat van de natuur is. Het kraken van een tak of het wervelen van het water in de beek. En dit alles te samen doet denken aan het "naturesichtliche" waarbij de gaven van den slaapwandelaar die helder tot de essentie van de dingen doordringt aan een mensch met wijd-open-starende oogen zou geschonken worden.

Het eerste deel geeft ons de fictie van het autobiografische, het tweede de fictie van den vriend die schrijft over Elias. De twee deelen zijn, elkaar aanvullend, een buitengewoon geheel. Want in het tweede deel steigert het "gevecht met de nachtegalen" tot het hysterische. En als er een zwakte in het boek aan te merken valt, dan is het dit al te plotse einde, het zich al te goedkoope afmaken van den buiten zijn eigen persoonlijkheid levenden Elias.

Het tweede boek is, naar mijn gevoelen, een poging om de jonge mannenjaren van Elias te transposeeren op een ander plan. De "ik-vorm" van het eerste deel wordt vervangen door het verhaal van den oud-college-vriend. Elias is man geworden, de reacties van die buitengewone ziel worden in een ander midden vastgesteld en opgeteekend. Men krijgt, veel meer dan in het eerste deel, men krijgt een beetje te veel den indruk van de vooropgezette analyse; ik hou min van de ziel behandeld als psychologisch proefkonijn in de litteratuur.

Met dit alles is "Elias" een eenig boek in onze litteratuur. Geen van onze Vlaamsche prozaschrijvers vermag zooals hij in woorden te verbeelden wat voor woorden haast onvatbaar is. Gilliams heeft terug het subtiele, edele woord in eere hersteld. Hij schrijft met even groote zekerheid door den rijkdom van onze taal als door het beweeglijke domein van het zielsgebeuren. Er ligt in dit boek de zeldzame gave van den schepper, het hoogste wat van een kunstenaar kan worden gezegd.

Men denkt aan Rilke; als ik dien wonderen, bekoringsvollen klank van Rainer Maria Rilke uitspreek denk ik aan den even bekoorlijk klinkenden titel van Gilliams' boek. Misschien is hier inderdaad meer sprake van een groote, volledige zielsverwantschap dan van een alles beheerschenden invloed. Wat er ook van zij, de pijnlijke, suggestieve schoonheid van Rilke's werk maakt het werk van Gilliams niet minder schoon. Nemen wij dit boek "Elias" zooals het daar ligt voor ons, aanvaarden wij het zooals het door den kunstenaar werd geschapen. En dan hebben wij een boek dat pijn doet en gelukkig maakt zooals alles wat in het gebied van hoogere en zuivere schoonheid thuis hoort.

Het heeft onze litteratuur verrijkt. Het kind Elias staat eenig in onze wereld van het boek. Onze taal werd niet langer gebruikt zonder den eerbied die een kunstenaar aan het materiaal-schoonheid verschuldigd is. Het woord heeft zijn zinnelijke, beeldende, persoonlijke gevoelswaarde teruggekregen. Laten wij blij zijn.

We kunnen niet om de vaststelling heen: de trefkracht waarmee De Pillecyn over Gilliams schrijft, bewijst dat hij tot de diepte van diens literair-poëtische persoonlijkheid is doorgedrongen.

De Pillecyn bloemleest Gilliams

Een kleine briefwisseling bewijst opnieuw De Pillecyns waardering voor Gilliams' werk. Zomer 1941 nodigt De Pillecyn, toen directeur van het middelbaar onderwijs, Gilliams uit om

een bijdrage te leveren voor een bundel Vlaamse novellen die moest verschijnen bij uitgeverij Diederichs te Jena.

Brussel, 18 augustus 1941⁹

Waarde Heer Gilliams,

De uitgeverij Diederichs, Jena, heeft mij gevraagd een bundel Vlaamsche novellen samen te stellen.

Hebt gij niets voor mij?

Met oprechten dank en groet,

Filip de Pillecyn
280 Steenweg op Brussel,
Mechelen.

Een antwoord op deze brief is niet bewaard; mogelijk heeft Gilliams zelfs niet geantwoord, want voorjaar 1942 schrijft De Pillecyn hem opnieuw:

Mechelen, 13 april 1942

Waarde Heer Gilliams,

Voor een bundel Vlaamsche Novellen die in Duitse vertaling bij Eug. Diederichs, Jena, uitkomt, zou ik graag uw "Monsieur Albéric"¹⁰ geven. Ik hoop dat u daartegen geen bezwaar zult hebben.

Met oprechten groet,

Filip de Pillecyn
Steenweg op Brussel 280
Mechelen.

Nu antwoordt Gilliams wel, vrijwel direct en uitvoerig:

Maurice Gilliams
Lange Nieuwstraat, 91
Antwerpen.

Antwerpen, 16 april 1942

Geachte Heer De Pillecyn,

Graag had ik toegestemd in Uw voorstel, nl. om "Monsieur Albéric" in Duitse vertaling, samen met het werk van andere Vlaamsche auteurs, te bundelen. Doch zie hier mijn

⁹ De brief heeft een voorgedrukt hoofd:

MINISTERIE VAN OPENBAAR ONDERWIJS.
Nederlandsche Cultuurraad.

¹⁰ 'Monsieur Albéric' is een verhaal uit Gilliams' bundel *Oefentocht in het luchtledige* (Amsterdam: J.M. Meulenhoff, 1937).

bezwaren.

De Heer Heinz Graeff [sic] heeft de geheele “Oefentocht” vertaald¹¹, met het oog op een uitgaaf er van. Intusschen had men reeds de vergunning aangevraagd om “Elias” in het Duitsch te bezorgen.¹² Die vergunning is geweigerd. Ik heb mij tot Dr. Teske¹³, te Brussel, gewend om de reden van die maatregel te vernemen; totnogtoe heb ik geen antwoord ontvangen. Zooals U wel zult begrijpen: zoo lang ik zulke dingen ondervind, kan ik er niet in toestemmen dat mijn werk verder in die taal wordt overgezet en gepubliceerd.

Anderzijds: indien die maatregel te danken is aan “Vlaamsche” invloeden, wat alweer te verwachten is, dan wensch ik heelemaal niet met die heerschappen te figureeren in een bloemlezing van ons nationaal geweten.

Ik weet te zeer dat U mijn houding begrijpt, dan dat ik ze U niet vrijmoedig mededeel. Moest men intusschen van gedacht veranderen omtrent mijn werk en het verbod als een vergissing willen inzien, dan ben ik onmiddellijk bereid om met U akkoord te gaan omtrent het opnemen van “Monsieur Albéric”, mits u dan met de Heer Heinz Graeff [sic] overeenkomt omtrent de vertaling, daar hij reeds met mijn toestemming al het werk heeft verricht om een volledige “Oefentocht” te bezorgen.

Met dank voor de belangstelling.

Aanvaard, geachte Heer De Pillecyn, mijn beleefde en hartelijke groeten.

Met Hoogachting,

De Pillecyn antwoordde eveneens vrij direct.

Mechelen, 20 april 1942

Geachte Heer Gilliams,

Het spijt mij zeer dat u er niet kan in toestemmen uw “Monsieur Albéric” te laten bundelen [?] in de Duitse vertaling van Vlaamsche novellen. Ik had ze graag gehad omdat ik ze zeer goedvind en omdat ik ze zeer goedvind en omdat zij zeer gunstig afwisselt met de andere novellen uit den bundel.

Ik zal persoonlijk eens gaan hooren hoe het zit met “Elias”. Ik kan echter uw vermoeden niet deelen dat er “Vlaamsche invloeden” meê gemoeid zijn. Ik ben er zeker van, in ieder geval, dat geen enkele van hen die voor de bloemlezing bijdragen heeft geleverd er voor iets tusschen is.

Ik hoop nog steeds... De vertaling zou trouwens van Heinz Graeff [sic] zijn.

Met hartelijken groet,

¹¹ Heinz Graef zou samen met J.L. De Belder en Jan Vercammen in 1960 de bloemlezing *Flämische Lyrik* uitgeven (München: Hueber), waarin twee gedichten van Gilliams werden opgenomen. Daarnaast zou hij in verschillende Duitse tijdschriften vertalingen van gedichten van Gilliams publiceren. In 1965 zou van Graef ook in boekvorm een vertaling van Gilliams verschijnen: *Vita Brevis. Gedichte* (Antwerpen: Librairie des Arts). Graef staat bekend als een voortreffelijk vertaler.

¹² *Elias oder Das Gefecht mit den Nachtigallen* zou pas in 1964 verschijnen, in een (overigens slechte) vertaling van Georg Hermanowski (Bonn: Verlag Bibliotheca Christiana). Relatief recent verscheen nog een nieuwe Duitse vertaling: *Elias oder das Gefecht mit den Nachtigallen von Maurice Gilliams. Aus dem Niederländischen von Maria Csollány. Mit einem Essay von Charlotte Mutsaers* (Berlin: Friedenauer Presse, 1997).

Over de perikelen m.b.t. de Duitse uitgave van *Elias*, zie de bijlage met brieven van Gilliams aan Droste Verlag en aan Erich Stück.

¹³ Hans Albert Teske (°Hamburg 1902 – +? 1945; vermist sinds 1945) was een hooggeplaatst Duits ambtenaar. Hij was hoogleraar, schrijver en tijdens de bezetting verantwoordelijke in de organisatie van het culturele leven.

Filip de Pillecyn

Vier dagen later schrijft De Pillecyn Gilliams opnieuw:

Mechelen, 24 april 1942

Waarde Heer Gilliams,

Naar ik vernomen heb zou de Duitse uitgave van “Elias” geweigerd zijn wegens de gebrekkige vertaling. Ik geloof niet dat de reden elders moet gezocht worden. Ik hoop dat uw boek – gij weet dat ik er zeer veel van houd – in een goede vertaling zal verschijnen. Indien het u interesseert zou ik u dank weten mij den naam van vertaler en uitgever mēe te deelen die de vertaling en uitgave in handen hadden.

Met oprechte groeten,
Filip de Pillecyn

De geplande bloemlezing zal uiteindelijk verschijnen zonder een bijdrage van Gilliams, maar met een voorwoord van De Pillecyn.¹⁴ Van Gilliams' beperkte oeuvre zouden hierna overigens wel relatief vaak delen verschijnen in Duitse bloemlezingen – maar dat is een ander verhaal.

BIJLAGE

1. Brief van Gilliams aan Droste-Verlag, Düsseldorf, d.d. 25-3-1942

Geachte Mevrouw Pankok-Droste,

Uit een schrijven van de Heer Heinz Graef verneem in hetvolgende [sic], in verband met de door U voorgenomen uitgaaf van mijn werk “Elias of het gevecht met de Nachtegalen”.

--

Von Frau Pankok-Droste vom Droste-Verlag in Düsseldorf erfuhr ich, dass für das Erscheinen Ihres Romanes “Elias” in deutscher Übersetzung im Augenblick nicht die Genehmigung erteilt wurde...

Van uit Vlaanderen gezien kan ik de reden van bovenvermeld besluit niet begrijpen; daarom heb ik mij thans in betrekking gesteld met het hoofd van de bevoegde culturele dienst te Brussel, nl. met de Heer Prof Dr H. Teske. Hij heeft mij toegezegd nadere inlichtingen over dit geval in te winnen bij de hogere instanties te Berlijn. Het is dus goed mogelijk dat U een der volgende dagen nader bericht ontvangt of “Elias” definitief verboden is of gepubliceerd mag worden.

Intusschen heb ik de gecorrigeerde copy van het eerste deel van mijn roman aan de

¹⁴ *Das zwiefache Leben. Flämische Novellen der Gegenwart. Vorwort von F. de Pillecijn.* Jena: Eugen-Diederichs-Verlag, 1943. Met teksten van Albert van Hoogenbemt, André Demedts, August van Cauwelaert, Ernest van der Hallen, Filip de Pillecyn, Gerard Walschap, Marcel Matthijs, Maurice Roelants, Piet van Aken, Silva de Jonghe en Willem Elsschot.

Heer Erich Stück gestuurd, die mij de ontvangst er van heeft gemeld.

In de hoop dat het nieuws uit Berlijn de uitgaaf van mijn werk zal begunstigen, verblijf ik met de meeste hoogachting.

[handtekening Gilliams]

2. Brief van Gilliams aan Erich Stück, d.d. 16-9-1942

Maurice Gilliams
Lange Nieuwstraat, 91
Antwerpen – België

Antwerpen, 16 September 1942

Geachte Heer Stück,

Toen ik de copie van Uw Elias-vertaling ontving, was ik om gezondheidsredenen belet er dadelijk inzage van te nemen; ik heb de lectuur er dan eenige tijd van uitgesteld. Nadien vernam ik langs een omweg, dat de vergunning voor de publicatie van mijn werk geweigerd werd; ik heb mij dan onmiddellijk in verbinding gesteld met een bevoegde personaliteit en om nadere inlichtingen verzocht. Binnen de drie weken werd mij eenig nieuws beloofd omtrent de bezwaren die tegen mijn werk werden ingebracht. Intusschen zijn er reeds 5 maanden verstreken. Alweer langs een omweg (Dr F. de Pillecijn) heb ik dan vernomen, dat “men” Uw vertaling niet al te best vond! En ik ben er toch van overtuigd, dat “men” ze nog niet eens onder de oogen heeft gehad. Er moet dan wel een grof misverstand in het spel zijn. We zullen alles dan een tijdje laten rusten, alvorens er tot het uitgeven van mijn werk zal kunnen overgaan [sic] worden.

Wat nu het z.g. tweede deel van Elias betreft, ben [sic] ik er na ernstige overwegingen toe besloten dit tweede deel niet af te maken. De stof die ik er in wilde verwerken, gebruik ik thans in een nieuw werk. Er blijft dan alleen het eerste deel, dat op zichzelf een afgerond geheel vormt; de nieuwe Nederlandsche uitgaaf zal enkel dit eerste deel bevatten, zoodat U de vertaling van Elias als voltooid kunt beschouwen.

Ik lees vlot Duitsch, al durf ik het niet schrijven! en meen dat Uw vertaling wel getrouw rekening houdt met de “melodie” van het oorspronkelijke Nederlandsche werk. Er komt dan een bepaalde zwierigheid in Uw volzinnen, een bepaalde “onmiddellijkheid”, die ik steeds in de meeste Deutsche geschriften mis. Dat U op vele plaatsen als het ware naar het Nederlandsch toeschrijft, om de kleur en de toon te bewaren, heeft mij aangenaam verrast. Ik geloof er dus niets van, dat Uw vertaling minder goed zou zijn om ze te doen drukken.

Moest er binnen eenige tijd toch een vergunning komen, vergeet dan niet het geheele voorbericht te doen wegvallen; het heeft (zonder het tweede deel der vroegere versie) immers geen zin meer het te behouden. Ik probeer, langs Berlijn om, inlichtingen in te winnen of we toch geen vergunning krijgen. Naar mijn meening berust alles op een misverstand.

Vergeef me dat ik U zoo lang op nieuws heb laten wachten.

Met hartelijke groeten.

Met Hoogachting,
[handtekening Gilliams]

Aan de Heer Erich Stück
von Bockstrasse 33
Mülheim an der Ruhr.